

Kıbrıs/Alaşiya'nın M.Ö. 2. Bin Yılında Doğu Akdeniz'deki Önemi ve Hititlerle İlişkisi**

Arş. Gör. Tolga Han Arun *

Öz

Kıbrıs Adası coğrafi özellikleri ve stratejik konumu nedeniyle tarihin her döneminde önemli bir yer edinmiştir. Ada eskiçağlardan bu yana pek çok isimle anılmakla beraber birçok uygarlığa da ev sahipliği yapmıştır. Bu süreçte hem ekonomik hem de siyasi olarak kendini geliştiren Kıbrıs, her dönemde güçlü olan devletlerin dikkatini çekmiştir. Çalışmamız Kıbrıs'ın önemini arttıran ekonomik kaynakları ve Hititlerin bölge ile ilişkilerini ele alacaktır. Araştırmamızın kaynakları ise Kıbrıs/ Alaşiya yerleşimine yönelik yapılmış ikincil çalışmaların yanı sıra Hitit hakimiyetine yönelik kanıt sunan kral yazıtları ve mektuplaşmalar gibi birincil vesikaları içermektedir. Ayrıca arkeolojik çalışmalarda ele geçirilen bulgular da çalışmamıza kaynak oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Alaşiya, Ticaret, Sürgün, Anlaşma

Giriş

Doğu Akdeniz Bölgesi sınırları coğrafi açıdan kuzeybatıda Yunanistan'ı Girit dâhil olmak üzere tüm adalarıyla, güneyde Mısır, güneydoğuda Basra Körfezi'ne kadar olan yerde Mezopotamya, Suriye, Filistin, İsrail, Lübnan, Ürdün ve Kıbrıs'ı, kuzeyde Anadolu yarımadasını Karadeniz, Van Gölü ve Ege Denizi kıyılarını içine almaktadır. M.Ö. 2. binde bölgede politik, ekonomik ve kültürel trafik oldukça yoğun yaşanmıştır⁵⁵.

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında bulunup, Sicilya ve Sardunya adalarından sonra bölgedeki üçüncü büyük adadır. Türkçede “Kıbrıs” olarak bilinen ada, Asur kayıtlarında “Yadnana ya da Ya⁵⁶”, Arapçada “Kubrus” olarak adlandırılırken batı dillerinde “Cyprus”, “Cypen”, “Cypre” ve “Gipros” gibi isimlerle

** Araştırma Makalesi

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü: el-mek: tolgahanarun@gmail.com

⁵⁵ Taş, İ. (20-24 Eylül 2010). *Geç Tunç Çağı'nda Doğu Akdeniz Bölgesindeki Deniz Ticaretinde Deniz Taşımacılığını İşler ve Aktif Hale Getiren Yönetim ve Kontrol Sistemlerinden Bahsedilebilir mi?* XVI Türk Tarih Kongresi'nde sunuldu, Ankara, 145

⁵⁶Gözlü, A. (2011). *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 129

anılmıştır. Eskiçağ Mısır kaynaklarında da M.Ö. 18. yy'dan itibaren "Asi", Hitit kaynaklarında ise "Alaşiya" olarak zikredilmiştir⁵⁷. Bunlara ilaveten Ezen'e göre tarihi kaynaklarda ilk defa Homeros'tan itibaren Grekler ve diğer kültürlerde "Kypros" şeklinde geçmektedir. Ayrıca Afrodit'in unvanı olarak da kullanılmıştır⁵⁸. Antik Grek kaynaklarında Homeros'un İlyada adlı eserinin XI. bölümünde Akalar'ın Troya'ya yaptıkları seferi anlatan kısmında geçmektedir.

".....Atreusoğlu gürlledi, buyurdu silah kuşanmayı. Göz kamaştırın silahları takındı kendisinin de: Önce geçirdi bilekleri gümüş halkalı güzel dizliklerini, sonra da zırhını geçirdi göğsüne, konukluk armağanı diye Kinyres vermişti bu zırhı Kinyres Kıbrıs'a gelen büyük haberi duymuştu. Akhalar, Troya'ya doğru gemilerle yola çıkacaktı, o da yaranmak için vermişti bu zırhı ona...⁵⁹ "

Adanın isim menşeyinin yapılan filolojik incelemelerde İndo-Avrupa veya Sami dillere ait olmayıp, bölgede M.Ö. 3. binden itibaren üretilen bakırla ilgili olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla Cyprius, Cuprinus "bakır" isimlerinden Cyprum adı meydana getirilmiştir. Ezen buradan hareketle Grekçede "Kypros", Latince "cuprum", İtalyanca'da "cipro", İngilizcede "copper", Almancada "kupfer" kelimelerinin buradan türediğini ve "bakır" isminin Kıbrıs'tan geldiğini belirtmektedir⁶⁰. Buna ilaveten "Kıbrıs" adının ada üzerinde eskiçağlardan bu yana yetişen ve özellikle denize yakın nemli yerlerde bulunan "kına" bitkisinden geldiği görüşü de mevcuttur. Bu görüşe göre İbranice adı "kopher" olan kına bitkisi Yunan ve Fenike lisanlarında "kybros" şeklinde telaffuz edilir. Ayrıca bazı tarihçiler ada isminin Latince "selvi ağacı" anlamında kullanılan "Cypress" sözcüğünden geldiğini öne sürmektedirler⁶¹.

1927-31 yıllarında İsveçli bilim insanlarının adada yaptıkları arkeolojik çalışmalarda Kıbrıs'taki ilk yerleşimin Neolitik devirde başladığı anlaşılmıştır⁶². Ancak yapılan tetkiklerde ilk insan aktivitesinin Epipaleolitik Dönem denilen Paleolitik Çağ ile Neolitik Çağ arasındaki geçiş döneminde gerçekleştiğini düşündürmektedir⁶³. Neolitik yerleşim vesikaları daha sonra Güney, Güney Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de yapılan incelemelerde ele geçen arkeolojik verilerle adada bulunan materyallerin uyuştugu görülmüştür. Buna göre adayı en çok etkileyen

⁵⁷ Ertürk, M. (2018). *Tarih, Kültürel ve Turistik Değerleri ile Kıbrıs*, Nobel Bilimsel Eserler, İstanbul, 1-3.

⁵⁸ Ezen, A. (1976). "İlkçağ Tarihinde Kıbrıs", *Belleten*, XL, 157, 96

⁵⁹ Homeros, (2019). *İlyada*, Çev. Erhat, A, Kadir, A., İşbankası Yayınları, İstanbul, 221

⁶⁰ Ezen, 1976: 96

⁶¹ Kıbrıs adının menşeyi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gözülü, 2011: 129-131

⁶² Kınal, F. (1964). "İlk Çağlarda Kıbrıs" *Belleten*, cilt: XXVIII, sayı. 109-112, 383-388

⁶³ Kıbrıs yerleşiminin tarih öncesi dönemleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gözülü, 2011: 170-230

kültürel unsur, Ras-Şamra'dan gelmekte olup, ana tanrıça inancının ise Anadolu'dan geçmiştir⁶⁴.

Kıbrıs adasının Geç Tunç Çağı'nda jeostratejik ve jeopolitik konumu dikkate alındığında stratejik önemi, bakır madenleri ve gemi imalatçılığı konularında ön plana çıktığı görülmektedir⁶⁵. Demir Çağı'na girilmeden önce Geç Tunç Çağı Akdeniz'inde bakır, kalay, gümüş, altın ve kurşun metal ticaretinde en önemli madenler olmuşlardır⁶⁶. Dolayısıyla ada hem hammadde, hem üretim, hem de nakliye konularında ilerleme kaydederek bölgenin önemli merkezlerinden biri konumuna gelmiştir. Ayrıca stratejik konumu nedeniyle de Ege, Doğu ve Batı Akdeniz kültürlerinin karşılaştığı noktadadır. Dolayısıyla bölge farklı kültürlerin melezlenmesiyle yeni kültürlerin oluşmasında da rol oynamıştır⁶⁷.

Geç Tunç çağında Yakın Doğu ve Doğu Akdeniz bölgesindeki topluluklar kendilerinden daha büyük güç olan uygarlıklara bağlı olarak konfederasyon devleti ya da kent devleti gibi küçük otoriteler şeklinde örgütlenmişlerdir. Dönemin güçlü devletlerinin idarecileri kendilerini “*Büyük Kral*” olarak nitelendirerek bağımsız imparatorluklar kurmuşlardır. Etki alanlarının içerisinde kalan daha küçük devletler ise bu kralların boyunduruğu altında bağlı krallık statüsünde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Çağın en büyük güçleri Hitit, Mısır, Asur ve Myken uygarlıklarıdır⁶⁸. Kıbrıs adası bu süreç içerisinde M.Ö. 15. yy'da Mısır, M.Ö. 14. yy'da Hitit belgelerinde geçmekte olup, “*Bakır ülkesi*” olarak nitelendirilmiştir⁶⁹.

M.Ö. 2. bin yıl ortalarında Doğu Akdeniz'de Mısır, Kıbrıs ve diğer uygarlıklar arasında sıkı ilişkiler mevcuttur. Konu hakkında bilgi veren Amarna Mektupları'nda M.Ö. 14. yüzyılda Kıbrıs'tan Mısır'a hatırı sayılır ölçüde bakır ihraç edildiği öğrenilmektedir⁷⁰. Dönemde deniz ticaretinde birçok uygarlığın gemi filosu aktif olmakla beraber herhangi bir deniz birliği olduğunu gösteren kanıt yoktur. Ancak ticaretin güvenli bir şekilde yapılabilmesi için dönem devletleri arasında koşullu bir ortaklık mevcuttur⁷¹. Çalışmamız Doğu Akdeniz ticaretinde

⁶⁴ Kinal, 1964: 112, 383-388

⁶⁵ Kızılduman, B. (2008). Kıbrıs'ta Nitovikla Çevresine İlişkin Yeni Bulgular, Öktü, A. E., Günel, S., Deniz U. (Editörler). Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, Ankara, 163

⁶⁶ Gale, N. H., Stos-Gale, Z. (2006). “Uluburun Batığı Bakır Külçelerinin Kaynak Analizi ve Geç Tunç Çağı'nda Akdeniz'de Metal Ticareti”. C. Pulak, R. Slotta ve Ü. Yalçın (Editörler). Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Bochum, Ege Yayınları, 119

⁶⁷ Beksaç, E. (2000, 13-17 Kasım). *Kıbrıs ve Deniz Kavimleri'nin Gerçeği*, Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi'nde sunuldu, Kıbrıs, 169

⁶⁸ Taş, 2010: 146

⁶⁹ Ezen, 1976: 96

⁷⁰ Hauptmann, A. (2006). “Tunç Çağı'nda Madencilik Boyutları”. C. Pulak, R. Slotta ve Ü. Yalçın (Editörler). Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Bochum, Ege Yayınları, 477

⁷¹ Taş, 2010: 146

önemli bir yer edinen Alaşia'nın bölge devletleri açısından önemi ve Hitit Uygarlığı arasındaki ilişkileri ele alacaktır.

Kıbrıs/Alaşia'nın Doğu Akdeniz'deki Konumu ve M.Ö. 2. Binde Doğu Akdeniz

Kıbrıs III. Jeolojik dönem ortalarına kadar Anadolu ile birleşikken sonrasında bölgede meydana gelen çöküntüler sebebiyle bir ada halini almıştır. Şu anki konumu ile ada, Anadolu'nun güney, Doğu Akdeniz'in kuzey bölgesinde yer alıp, en uç kısmı İskenderun'u göstermektedir. Anadolu'ya uzaklığı 70 km, Mısır'a 347 km, İsrail'e 233 km, Suriye'ye 102 km, Lübnan'a 165 km ve Yunanistan'a 835 km uzaklıktadır. 9521 kilometre karelik yüz ölçümü ile de Akdeniz'de Sicilya ve Sardunya adalarından sonra üçüncü büyük kara parçasıdır⁷². Bu şekliyle Kıbrıs eskiçağda Ön Asya, Avrupa ile Afrika arasında bir köprü vazifesi üstlenerek siyasi, ekonomik ve kültürel yönden gelişme göstermiştir⁷³.

Kıbrıs'taki yerleşim yerleri, Neolitik Çağ'dan (M.Ö. 8000-5500), Bronz Çağa (M.Ö. 3000-1200) kadar geçen süreçte yüksek yerlerdeki platolarda, sıradağ uzantısı olan tepelerde, denize yakın bölgelerde ve nehir kenarlarında kurulmuştur⁷⁴. Bölgedeki ilk yerleşimciler Anadolu'nun güneyinden gelmiş, bunlara daha sonra Suriye ve Filistinden gelen göçmenler katılmıştır. Ada üzerinde bulunan Neolitik Çağ yerleşim yerlerinde yürütülen kazılarda elde edilen bulgular Anadolu'nun Neolitik yerleşimleri olan Çatal Höyük ve Hacılar'da ele geçen materyallerle benzerlik göstermektedir. Bu durum yerleşimin Anadolu merkezli olduğunu düşündürmektedir⁷⁵. Özellikle Neolitik dönemde adada Anadolu'da olduğu gibi "Tholoi" denilen yuvarlak planlı evlerin varlığı ve içlerinde mezarlar bulunması bunu destekler niteliktedir. Çünkü Neolitik dönem Anadolu yerleşimlerinde de ölümler evlerin içlerine gömülerek yanlarına ölümden sonraki hayat için aletler bırakılmıştır⁷⁶. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki ölü kalıntılarına bakılarak Geç Tunç Çağı'nda Kıbrıs halkında tek bir etnik köken bulmak mümkün değildir. Dolayısıyla ilim insanları dönem Kıbrıs yerlilerinin tek bir toplum olmayıp çeşitli kavimlerden oluşan bir nüfusa sahip olduklarını belirtmektedirler⁷⁷.

Kıbrıs da temel yerleşim merkezleri genellikle 12 hektar ya da daha büyük alanlara ve ekonomik sebeplerden ötürü deniz kenarlarına kurulmuştur. M.Ö. 2. bin yılının ikinci yarısından itibaren tapınak ve mezarlıklar ön plandayken, Geç Kıbrıs dönemlerinde kasaba

⁷² Ertürk, 2018: 33, 34

⁷³ Ezen, 1976: 93

⁷⁴ Ünal, C.C. (2000, 13-17 Kasım). *Bronz Çağda Deniz Ticaret ve Kıbrıs*, Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi'nde sunuldu, Kıbrıs, 185

⁷⁵ Ertürk, 2018: 4,5

⁷⁶ Kınal, 1964: 385

⁷⁷ Kızılduman, 2008: 163

merkezleri önem kazanmıştır. Çağın önemli kent merkezleri Enkomi, Hala Sultan Tekke, Morphou, Kition, Kouklia Palaepaphos, Maroni Vournes, Alassa ve Kourion sayılabilir. Yapılan incelemelerde Kıbrıs'ın Geç Bronz Çağ yerleşimlerinin değişik büyüklük ve zenginliklere sahip oldukları da anlaşılmıştır. Buna ilaveten söz konusu kentlerin bağımsız politikalarla hareket eden, ticaret nedeniyle ittifak kuran yarı bağımsız bir yapıya sahip oldukları görüşü de vardır⁷⁸. Ayrıca kent olma olasılıkları olan yerleşimlerin kıyıya yakın yerlerde kurulduğu görülmektedir⁷⁹.

Kıbrıs kent sakinleri geçimlerini M.Ö. 1700-1600 arasında çobanlığa dayalı basit köy yaşamı ile sağlamışlardır. Geç Kıbrıs döneminde ise güney ve güneydoğu sahil şeridinde zengin, kısmen endüstrileşmiş ve ticaret merkezleri bulunurken, köy ve tarım temelli yerleşimler iç bölgelerde inşa edilmiştir. Tarıma elverişli alanlar ise kurşun madenleri yakınlarında kurulmuştur. Bu bağlamda iç bölgeler üretim işi ile uğraşırken, liman kentleri de ürünlerin dağıtımını ile ilgilenmişlerdir⁸⁰.

Kıbrıs'ın madencilikle tanışması bölgedeki diğer uygarlıklarda olduğu gibi yeni taş çağında gerçekleşmiştir. Akabinde Kalkolitik kültür ve Bronz Çağı'na giden süreçte ilerleme göstermiştir. Bronz Çağı'nın erken dönemlerinde ilk olarak bakır işlenmiş, M.Ö. 3. bin yılında adayı bronz işlemeyi bilen bir kavimin istila etmesi ile de bronz üretiminde gelişme kaydedilmiştir⁸¹.

Kıbrıs'ın krom, demir, bakır ve gemi kerestesi gibi yer altı ve yer üstü kaynaklar bakımından zengin oluşunun yanı sıra limanları sebebiyle denizcilikte de ileride olmaları bölgenin değerini arttırmıştır⁸². Adadaki yerleşimlerde yürütülen çalışmalarda ele geçen belgeler, Kıbrıslı aristokratların Ege ve Doğu Akdeniz'de güç arzuları nedeniyle Kıbrıs'ta imal edilen ürünleri deniz aşırı bölgelere dağıtmak için uğraştıklarını göstermektedir⁸³. Dolayısıyla Enkomi ve Hala Sultan Tekke gibi liman şehirleri hem üretim yaptıkları hem de ticaretle uğraştıkları için mali açıdan güçlü konuma gelmişlerdir. Özellikle Enkomi şehri bu yönüyle bilim insanlarına adanın merkezi otoritesi olabileceğini düşündürmüştür. Şehirde yapılan arkeolojik kazılarda Enkomi'nin M.Ö. 1700-1400 yıllarında bağımsız bir gücü olduğunu göstermiştir⁸⁴. 1947

⁷⁸ Ünal, 2000; 186, 187

⁷⁹ Kızılduman, 2008: 164

⁸⁰ Ünal, 2000; 185-188

⁸¹ Kinal, 1964: 390

⁸² Bu durum Kıbrıs'a ekonomik ve stratejik açıdan avantaj sağlarken, dönemin hakim kuvvetlerinin bölgeyi sürekli ele geçirmek istemeleri nedeniyle dezavantaja da sebep olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ezen, 1976: 95

⁸³ Kızılduman, 2008: 163

⁸⁴ Ünal, 2000; 185-188

yılında Fransız Arkeolog Claude Schaeffer Kıbrıs'ta M.Ö. 1200-1000 yıllarına tarihlenen bir dökümhane ile birlikte birçok madeni ürün ele geçirmiştir. Aynı bilim adamı Enkomi'yi "Alaşiya" olarak kabul etmiştir. Bölgede yürütülen kazılarda bulunan eserler British Museum, Lefkoşa Müzesi, Los Angeles Müzesi gibi çeşitli müzelerde sergilenmektedir⁸⁵. Bu eserler arasında British Museum'da sergilenen fil dişi oyun kutusu adanın Hititlerle ilişkisi açısından dikkat çekicidir. Eserin üzerinde bir av sahnesi ile Hitit savaş arabası tasviri görülmektedir⁸⁶. Kıbrıs'ın coğrafi konumu ona bir takım siyasi ve ekonomik ayrıcalıklarda kazandırmıştır. Ekonomileri denizcilik temelli olan topluluklar, adayı hem deniz yollarını denetleyen bir üst, hem de sığınak olarak kullanmışlardır. Doğu Akdeniz ticaret rotaları üzerindeki yerinin yanı sıra adanın zengin madenleri, tarım imkânları ve ormanları Kıbrıs'ın bölgedeki önemini arttırmıştır⁸⁷. Özellikle coğrafyanın bol ağaçlık alanlarından elde edilen keresteleri ile Toroodos Dağları'ndaki zengin bakır yatakları adayı tercih edilir üretici konumuna getirmiştir⁸⁸. Dolayısıyla Alaşiya, Geç Tunç Çağı'nda üretici ve limanları nedeniyle önemli bir yer edinmiştir⁸⁹.

M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen Alaşiya kralı ve Mısır Firavunu arasında yapılan yazışma Kıbrıs'ın uluslararası siyasetteki gücünü göstermektedir. Söz konusu vesikada Kıbrıs Kralının Mısır Firavuna "kardeşim" diye hitap etmesi⁹⁰ bir eşitlik göstergesi olarak adanın siyasi gücünü ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Kıbrıs'ın Mısır için gemi inşa etmesi denizcilikte ne kadar geliştiklerini gözler önüne sermektedir⁹¹. Başka bir yazışmada ise adı bilinmeyen bir Kıbrıs kralının Amarna Çağı'nda (M.Ö.1400-1350) Mısır Firavunu IV. Amenofis'e gönderdiği mektup adanın ticari faaliyetlerine kanıt teşkil etmektedir⁹². Söz konusu yazışmanın kesiti; "Sana hediye olarak 200 talent bakır göndereceğim, fakat şimdilik 10 talent (288 kg) bakır yolladım."⁹³

Aynı kral başka mektuplarında 100 ve 500 talent bakır göndermiş, akabinde Mısır Firavununa "Biraderim" diye hitap ederek istediği bakırı Kıbrıs'ta meydana gelen salgın hastalık sebebiyle

⁸⁵ Kinal, F.(1970). *Gelidonya İngotları*, Atatürk Konferansları'nda sunuldu, Ankara, Cilt: 2, 123

⁸⁶ Sadrazam, E., Erhan, H. (2019). "Kıbrıs Yapı Teknolojisine Hitit Etkisi: Alaşiya/Enkomi Örneği", I. Uluslararası Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu'nda sunuldu, Haspolat/Lefkoşa, 53

⁸⁷ Beksaç, 2000: 169, 172

⁸⁸ Beksaç, 2000: 169, 172; Voskos, I., Knapp, B. (2008). "Cyprus at the End of the Late Bronze Age: Crisis and Colonization or Continuity and Hybridization?", *American Journal of Archaeology* (112), 663

⁸⁹ Kızılduman, 2008: 159

⁹⁰Sadrazam, Erhan, 2019: 51

⁹¹ Beksaç, 2000: 169, 172

⁹² Kinal, 1970: 123

⁹³ Kinal, 1970: 123

üretim gücünün geçici olarak düştüğünü belirterek, en yakın zamanda siparişini Mısır'a ulaştıracağını söylemiştir⁹⁴.

Tunç Çağı'nın ilk evrelerinde Kıbrıs'ın Anadolu ve Ortadoğu'ya bakır ihracı Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır ülkeleriyle kültürel etkileşimini de iletmiştir. Tunç Çağı'nın sonuna doğru ise Girit ve Myken uygarlıklarıyla da ticari ve kültürel ilişkilerin geliştiği görülmüştür.⁹⁵ Yapılan araştırmalarda Kıbrıs'ın 3500 yıl boyunca 200 bin ton bakır ürettiği düşünülmektedir⁹⁶. Akdeniz adalarında yapılan kazılarda da en geniş madeni ürünler Kıbrıs adasında bulunmuştur. 1896 yılında Salamis mezarlarında ele geçen ilk külçe madeni ürünlerin üzerinde gemi çapasına benzetilen bir şekil gözlemlenmiştir. Bilim insanlarının yürüttüğü incelemelerde simgeyi Girit'in Linear A yazısına benzetmişler ve Kıbrıs antik şehirlerinden Soloi'nin damgası olduğunu düşünmüşlerdir⁹⁷.

Akdeniz'de M.Ö. 2. bin yılda kurulan ticaret ağı oldukça canlı bir görünüm almıştır. Özellikle Alaşya, Ura, Ugarit, Halep, Alalah, Troia ve Myken Akdeniz'deki doğal kaynakları ve ticari faaliyetleri sayesinde zenginleşmişlerdir. Deniz ticaretinin kara ticaretine olan avantajları da denize kıyısı olan devletler için hayati önem taşımıştır. Kara ticareti ile uğraşan devletler ürünlerini ortalama 67 kg ağırlık çeken katırların oluşturduğu kervanlarla taşımaktadırlar. Ulaşımın uzun sürmesi, haydut saldırıları, erzak problemleri hastalıklar gibi etkenler düşünüldüğünde hem ticari risk fazla hem de kazanç azdır. Oysa gemiyle yapılan bir nakliye dönemi teknolojiyle 10-20 ton aralığında yük taşınırken ulaşım da karaya oranla daha hızlıdır⁹⁸. Bu iki durum dikkate alındığında ekonomileri denizciliğe dayalı ülkelerin daha hızlı zenginleşmesi ve kültürel etkileşim sebebiyle uygarlık olarak da ilerlemeleri kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu devletlerin iletişimlerinin, ticaret rotalarının belirlemede etken olduğu düşünülebilir.

Eskiçağda henüz pusula bilinmediği için deniz ticaretinde rota belirlemede kıyı şeritleri yol gösterici olmuştur. Bu nedenle Kıbrıs, bölgede deniz ticareti başladığı tarihten itibaren uğrak liman haline gelmiştir. Bunun yanı sıra Çin, Hindistan, İran ve Mezopotamya'dan gelen kervanların Suriye ile Hatay'da birleşerek Anadolu'nun içine ulaşması da Kıbrıs'ın jeopolitik

⁹⁴ Kinal, 1970: 123

⁹⁵ Ertürk, 2018: 6

⁹⁶ Hauptmann, 2006: 480

⁹⁷ Kinal, 1970: 122,123

⁹⁸ Alparslan M. (2010). *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 33,38

önemini artırmıştır. Ayrıca bölgenin Mısır, Anadolu ve Fenike arasında yer alması ile Arabistan yarımadasının çöl olması Kıbrıs'ın ticaret rotaları üzerindeki önemini artırmıştır⁹⁹.

Doğu Akdeniz'deki ticaret rotalarının belirlenmesinde rüzgâr yönleri de oldukça etkili olmuştur¹⁰⁰. Dönemin inanç yapısı ve gemi teknolojisi nedeniyle denizciler akşam karanlığında seyahat etmekten kaçınmışlardır. Dolayısıyla denizciler mecbur kalmaları halinde Kiton, Hala Sultan Tekke veya Maroni limanlarında konaklamışlardır¹⁰¹.

Kıbrıs bulunduğu konum nedeniyle ticari faaliyetlerini kendine en yakın sahil şeridi ile bağlantı kurarak gerçekleştirmiştir. Geç Tunç Çağı'nda Doğu Akdeniz ticaretinde de öne çıkan bölgeler Levant ve Mısırdır. Özellikle Levant bölgesindeki Ugarit¹⁰² şehri, Kıbrıs'ın bağlantı kurup, ticari faaliyetlerini gerçekleştirdiği köprü konumundadır¹⁰³. Dönemde uluslararası ticarete gümüş değişim araçları dışında barter usulü ile de ticaret gerçekleştirilmiştir. Yapılan incelemelerde takası yapılan ürünler; kalay, bakır, su aygırı dişi, fildişi, koçbaşı şekilli fayans içki kapları, melengiç reçenesi, kobalt mavisi cam külçeler, Kıbrıs seramik kapları, Afrika kökenli abanoz ağacı, deniz kabuğundan yapılma yüzükler, cam, fayans boncuklar, akik, sumak, kişniş, buğday, arpa, çörek otu ve kapari çiçeği gibi çeşitli baharatlardan oluşmuştur¹⁰⁴. Nakliye işinde kullanılan gemilerinde yöresel Suriye, Kıbrıs ve Mykenai yapımı olduğu anlaşılmıştır. Eldeki bulgular bölgedeki denizcilerin korsan ve doğal afet riskleriyle karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Özellikle Güney Anadolu'daki Lukka bölgesinin içerisinde yer alan Lykia kıyılarında bulunan Gelidonya ve Uluburun batıkları konuya örnek oluşturmaktadır¹⁰⁵.

Gelidonya, Antalya körfezinin batısındaki Kırlangıç burnunun eskiçağdaki adıdır. Günümüz Türkiye'sindeki haritalarda da halen bu isimle anılmakta olup, bölgedeki kazılar sünger avcılarının Yassıada çevresinde Demeter heykeli bulmasından sonra Amerikalı arkeolog Morton tarafından 1954 yılında başlatılmıştır. Yapılan incelemelerde Geç Bronz Çağ Suriye

⁹⁹ Bu kapsamda Kıbrıs adasının İskenderun körfezine hâkim olması, Mısırdan gelen gemilerin uğrak yeri olması sebebiyle stratejik önemi artmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ezen, 1976: 94, 95

¹⁰⁰ Doğu Akdenizde Kıbrıs'a Mısırdan gelen rüzgârlar adanın güneydoğu sahilleri üzerinden Karpaz yarımadasına vararak İskenderun körfezine uzanır. İskenderun körfezinden esen rüzgârlar ise Karpaz yarımadasına esmekte olup, bu rüzgârlara doğuda Ugarit'in güneyinden gelen gündoğusu rüzgârları da katılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kızılduman, 2008: 164

¹⁰¹ Kızılduman, 2008: 164

¹⁰² Ugarit şehrinin Doğu Akdeniz'de Mezopotomya, Mısır, Suriye, Anadolu, Filistin, Kıbrıs, Lübnan ve Ege uygarlıklarının tüccarlarının birleştiği yerdir. Stratejik açıdan bölgenin kontrolünde elverişli olduğu gibi sahip olduğu tersane sayesinde de önemli bir deniz kentidir. Şehre özellikle Biblos, Kıbrıs ve Giritten gelen gemiler kargolarını boşaltmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taş, 2010: 147, 148

¹⁰³ Kızılduman, 2008: 164

¹⁰⁴ Belli, O. (2004). *Anadolu'da Kalay ve Bronzun Tarihçesi*, Antalya: Pera Müze Yayınları, 27

¹⁰⁵ Bryce, T. (2003). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Dost Kitapevi, Ankara, 109

ticaret gemisi olduğu anlaşılmıştır¹⁰⁶. Batıktan ele geçen yükün çoğunun Kıbrıs/ Alaşiya kökenli bakır ve kalay külçelerden oluştuğu görülmüştür¹⁰⁷. George Bass ve ekibi tarafından gün yüzüne çıkarılan batıkta, bakır, bronz ve kalay külçelerin büyük ihtimalle Myken çanak çömleği ile takas yapılarak Kıbrıs ile Akdeniz'in doğu sahillerine satılacağı düşünülmektedir¹⁰⁸. Gelidonya batığı dışında Geç Bronz Çağı deniz ticareti hakkında önemli bilgiler sunan bir diğer batık ise bugünkü Kaş limanına 100 metre uzakta 43-51 m derinlikte geniş bir alana yayılan "Uluburun Batığı"dır¹⁰⁹. Gemi enkazı 1982 yılında bölgede dalış yapan bir sünger dalgıçı tarafından tesadüf eseri keşfedilmiştir. 1984-1994 yılları arasında ise TexasA&M Üniversitesi Sualtı Arkeolojisi Enstitüsü ve Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi çalışmalarıyla gün ışığına çıkarılmıştır¹¹⁰. Batık çeşitli mallar taşıyan bir kargo gemisi olup, M.Ö. 1400 yılında kötü hava koşulları nedeniyle batmıştır. Yapılan arkeolojik çalışmalarda ele geçen bakır külçeler, seramikler ve bronz kadın heykeli dönem ticareti nedeniyle gerçekleşen kültür alışverişi hakkında bilgiler sunmaktadır¹¹¹. Yapılan incelemelerde batıkta ele geçen bakır külçelerin bir kısmının Kıbrıs'taki Apliki bakır cevherleri ile uyum sağladığı görülmüştür¹¹². Ayrıca çıkarılan kalay, bakır, gümüş, kurşun ve altın ürünler dönem ticareti hakkında önemli bilgiler sunmuştur. Bunun yanı sıra gemideki bakır külçeler üzerinden alınan örnekler Tunç Çağı'ndaki Kıbrıs yerleşimlerinden Enkomi ve Ayios Dhimitrios bakır numuneleri ile uyuşmuştur¹¹³. Daha dikkat çekici bir kanıt ise Kıbrıs'tan yaklaşık 400 km kuzeyde, Akdeniz kıyılarına yaklaşık 250 km uzaklıkta Doğu Kapadokya'da yer alan Sivas il sınırlarındaki Kuşaklı'da bulunan bakırın Alaşiya kökenli oluşudur. Hitit başkenti Hattuşa'da bir binanın bodrum katında Kıbrıs kökenli bakır parçaları da ele geçirilmiştir¹¹⁴. Batıkta ayrıca ortası oyuk tahtadan yapılmış bir yazı tahtası bulunmuştur. Bilim insanları eserin içine bal mumu doldurulmak suretiyle yazı yazma aracı olarak kullanılmış olabileceğini belirtmişlerdir. Bu durum akla Hitit ticaret metinlerinin böyle yazı araç-gereçleri kullanıldığı için az olabileceğini düşündürmüştür¹¹⁵. Konuyla ilgi çalışma yürüten araştırmacılar yazı tahtasına krali bildiri, haber ya da varılacak limanlara

¹⁰⁶ Kinal, 1970: 119

¹⁰⁷ Alparslan, 2010: 40

¹⁰⁸ Ünal, 2000; 189

¹⁰⁹ Ünal, 2000; 189

¹¹⁰ Taş, 2010: 148

¹¹¹ Ünal, 2000; 189; Uluburun Batığı'nda keşfedilen buluntular hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taş, 2010: 149

¹¹² Gale, Stos-Gale, 2006: 121

¹¹³ Gale, Stos-Gale, 2006: 121,127

¹¹⁴ Müller-Karpe. A. (2006). "Hititler'de Metal Külçeler". C. Pulak, R. Slotta ve Ü. Yalçın (Editörler). Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Bochum, Ege Yayınları, 493

¹¹⁵ Alparslan, 2010: 39

gönderilen yüklerin listelerinin kaydedildiğini düşünmektedirler¹¹⁶. Yazı için kullanılan araç-gereçlerin karada pişmiş kil üzerine kazındığını dikkate alacak olursak deniz ticaretinde geri dönüşümü olan araçların seçimi bizce de mantıklı gelmektedir. Aksi takdirde yapılan her alışverişte kil tablet hamuru hazırlanıp, üzerine yazı yazılıp fırınlanması gerekeceğinden, zamansal olarak birtakım sorunlar çıkabilirdi.

Kıbrıs'ın zenginliği, stratejik konumu ve üretici oluşu, dönemin önemli güçleri olan Akkad, Minos, Mike, Hitit, Mısır, Suriye, Güney Anadolu, Ege ve Batı Anadolu uygarlıklarının da dikkatini çekerek adaya kimi zaman dostane kimi zaman ise düşmanca ilişkiler kurmalarına neden olmuştur¹¹⁷. Konuyla ilgili ele geçen yazılı vesikalarda M.Ö. 3. binin sonunda Anadolu'da Hattuşa kralı Pampa öncülüğünde birleşen 17 kente sefer düzenleyen Akkad kralı Sargon'un Kıbrıs adasına ulaştığı anlaşılmıştır. Lefkoşa'da ele geçen Akkادلara ait silindir mühürler ile bu mühürlerin birinin üzerinde okunan "*Tanrı Naram-Sin'in kölesi Mar-Istar oğlu Ilu-bani*" ifadesi bunu desteklemektedir¹¹⁸. Alaşiya kralının Mısır Firavununa gönderdiği bir mektupta ise Anadolu'nun güneyine konumlandırılan Lukkalar'ın adanın her yıl bir şehrini zapt etmelerinden yakınılmaktadır. Bu durum Alaşiya'nın içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermektedir¹¹⁹. Lukkalar dışında adayı Mısır'ı istila eden Hiksoslar'ın da işgal ettiği bilinmektedir. Arkeolojik incelemelerde de M.Ö. 17. yy'da adada yapılan Hiksos saldırılarına karşı adanın ortasında Hagios Sozomenos, kuzeyinde Kirini'de ve doğusundaki Karpaz Yarımadası'nda Nitovikla'da ihtişamlı kaleler inşa edildiği görülmüştür. Bunlar arasında Nitovikla'da yapılan kazılarda Anadolu'daki mimari özelliklerin varlığı tespit edilmiş olup, Boğazköy yerleşkesi ile benzerlik saptanmıştır¹²⁰.

Yazılı kaynaklarda M.Ö. 14. yy'ın ilk yarısında Mısır vasalı¹²¹ olan Kıbrıs'ın bu tarihten sonra Hitit egemenliğine girdiği anlaşılmaktadır¹²². Hitit devrinde de dönem uygarlıklarının ilgisini çeken Alaşiya, Hitit kralı III. Arnuvanda döneminde (M.Ö. 1225-1210) Hitit düşmanı Ahhiyawa kralı Attarişiyas'ın da işgaline uğramıştır¹²³.

Hitit Döneminde Alaşiya

¹¹⁶ Taş, 2010: 150, 151

¹¹⁷ Beksaç, 2000: 172

¹¹⁸ Kinal, 1964: 392

¹¹⁹ Beksaç, 2000: 172

¹²⁰ Ezen, 1976: 101

¹²¹ Kıbrıs Mısır'ın 18. Sülaleyi kuran Ahmose'in Hiksosları Mısır'dan çıkartmasının ardından oluşturulan Kuzey Suriye ve Doğu Akdeniz politikalarının ardından Mısır vasalı olmuştur. Bu süreçte III. Tutmosis'in Kıbrıs'ı vasallaştırdığı vergi listelerinden anlaşılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kinal, 1964: 399

¹²² Ezen, 1976: 104

¹²³ Kinal. F. (1991). *Eski Anadolu Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 229

Hititler'in Alaşiya'ya ilgisi Kuzey Suriye üzerinde izlenen politikaların bir sonucudur. Boğazköy kazılarında ele geçen vesikalarda da Alaşiya adı ilk defa M.Ö. 1400'e tarihlenen metinlerde geçmektedir. Bu süreçten IV. Tudhaliya'ya kadar geçen dönemde adanın sürgün yeri olduğu görülmekle beraber, Hititlerle olan siyasi ilişkileri tam olarak bilinmemektedir. Ancak en son Hitit kaynaklarında ada üzerindeki hâkimiyetin IV. Tudhaliya döneminde olduğu anlaşılmıştır¹²⁴. Fakat Alaşiya isminin tüm adayımı nitelendirdiği yoksa bir kentimi ifade ettiği tartışma konusu olmuştur. Kinal, Alaşiya'ya Kıbrıs diyen ilk kişi olan Ohnefalsch-Richter'in 1885 yılında Tamassus'da bulduğu Yunanca ve Fenikece yazılan bir vesikaya dayandığını belirtmektedir. Ancak 11. yy'a ait olan Golenişef Papirusu'nda Mısırlıların da bölgeye "Alaşiya" dediklerini söylemektedir. Ayrıca 13. yüzyıl vesikalarından Kıbrıs'ta tek bir şehrin değil de birden fazla şehir devletinin varlığına rastlandığını, bunlar arasından en önemlisinin Alaşiya Krallığı olduğunu ifade etmektedir. Enkomi'de yapılan kazılarda ise Alaşiya'nın bu kent olduğu ispatlanmıştır¹²⁵. Bu tartışmaların daha iyi anlaşılabilmesi için M.Ö. 2. bin yıl kent devletlerinin hakimiyet sınırları ile egemen gücün oluşturduğu idari organizasyonun incelenmesi gerekmektedir. Hitit idari yapısına bakıldığında da doğrudan merkeze bağlı ve vasal statüsünde bölgeler olmak üzere iki idare türünün varlığı görülmektedir¹²⁶. Hitit vasalları genellikle savaşlarda ya da siyasi entrikalar sonucu Hitit devletine bağlanmış krallıklardır. Vasal devletler tek taraflı olarak Hitit kralına mutlak bağımlılıkla yükümlüdür¹²⁷. Hititlerin barışçıl ya da askeri güç kullanarak uyguladığı bu politikadaki amaç, düşman ülkelerin sayısını azaltarak ulusal-uluslararası siyasi ve ekonomik üstünlüklerini korumaktır¹²⁸. Hitit siyasi tarihinde vasal devlet politikası ise I.Şuppiliuma döneminde başlatılmış, ardılları tarafından da siyasi bir strateji haline gelmiştir¹²⁹. Vasallarla yapılan anlaşmalarda Hitit kralı isteklerini tek taraflı olarak dikte etmiştir¹³⁰. Anlaşmalarda kral talepleri özetle; alınacak vergiler, askeri yükümlülükler, isyanlarda Hitit kralına destek ve kaçakların iadesi gibi konuları ele almaktadır. Söz konusu taleplerin boyutları ise vasal krallığın zenginliğine göre belirlenmektedir¹³¹. Dönem kentlerinin sınırları ve idari durumları, yapılan arkeolojik çalışmalarla ortaya

¹²⁴ Ezen, 1976: 104

¹²⁵ Kinal, 1964: 401-404

¹²⁶ Yiğit, T. (2004). "Hitit Krallığı'nda Yönetim Sistemi Üzerine Bir Not", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, (35), 220

¹²⁷ Ünal, A. (2005). *Hitit Devrinde Anadolu III*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 97

¹²⁸ Beckman, G. (1996). *Hittite Diplomatic Texts*, ed. Harry, A-Hoffner, Jr. Atlanta, Georgia, Scholars Press, 1

¹²⁹ Reyhan, E. (2017). *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim Direktif, Yemin ve Sadakat*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 169

¹³⁰ Ünal, 2005: 97

¹³¹ Reyhan, 2017: 170

çıkarılabilmektedir. Eldeki bulgularda bir kentin isminin bölgedeki tek bir kentimi yoksa hakimiyet alanındaki yerleşimleri ifade ettiğini anlamayı kolaylaştıran bazı veriler mevcuttur. Örneğin Hitit vasalı Ugarit kentinde yapılan araştırmalarda Ugarit'e bağlı 200 kadar kent ve köy adı tespit edilmiş, 30 kadar höyük bulunmuştur. Ancak bölgedeki arkeolojik çalışmaların yetersizliği nedeniyle eldeki bilgiler sınırlıdır¹³². Konuyla ilgili bir başka örnek ise Hititlere bağlı Hurmalı kentinin yöneticisi olan Aşkalya'nın bir çömlekçiyi Udahzumi kentine idareci yapma olayının anlatıldığı metinde görülmektedir. Bu olaydan hareketle araştırmacılar büyük kent idarecilerinin daha küçük şehirler üzerinde hakimiyetinin olduğu yorumunu yapmaktadırlar¹³³.

IV. Tudhaliya döneminden önce Hititler'in Kuzey Suriye seferleri Anadolu'ya akınlar gerçekleştiren Hurrileri durdurmak içindir. I. Şuppiluliuma'ya kadar geçen zamanda Hurriler geçici olarak durdurabilmişlerdir. Bu süreçte Hititlerin güçsüz kaldıkları dönemlerde Hurriler tekrar güç kazanmışlardır. Nitekim çağın bir diğer gücü olan Mısırlılar da kuzeyden gelebilecek istilaları önlemek için bölgeye hâkim olmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Dolayısıyla 18. sülale firavunları Kuzey Suriye'ye seferleri yoğunlaştırmış, III. Tutmosis (M.Ö.1502-1448) gerçekleştirdiği 16 sefer sonunda bölgeyi ele geçirmiştir. Bu durum Hitit krallarından I/II. Tudhaliya'ya kadar devam etmiş, I/II. Tudhaliya bölgeyi ele geçirse de Mitanni kralı Şuttarna ile Mısır Firavunu IV. Tutmosis'in ittifak yapması neticesi ada tekrar Mısır hâkimiyetine girmiştir¹³⁴. Mitanni ve Mısır arasındaki ittifak Hititlerin hoşuna gitmese de temkinli davranarak Mısır'a vergi vermeyi kabul etmiş, bölgeye tekrar hâkim olmak için de uygun anı kollamışlardır¹³⁵.

M.Ö. 1358-1323 yıllarında hüküm süren I. Şuppiluliuma Kuzey Suriye'ye hâkimiyet için harekete geçmiştir. Mitanni krallığına karşı çıktığı seferde önce İşuva'yı alarak Hitit Devleti'nin güvenliğini sağlamış ardından Mitanni ülkesinin başkenti Vaşuganni'ye ulaşmıştır. Mitanni Kralı Tuşratta'nın savaştan kaçması neticesi Kuzey Suriye'de Alalah, Halap, Kargamış ve Ugarit gibi kentleri ele geçirerek vasal krallıklar kurmuştur¹³⁶. Halap Krallığı'na oğlu Telepinu'yu, Kargamış Krallığı'na da diğer oğlu Piyaşili'yi geçirerek bölgeyi Kargamış önderliğinde idare etmiştir¹³⁷. Bu süreçte Mitanni Krallığı'nda çıkan iç savaşlar neticesi

¹³²Eskiçağda kentlerin ortaya çıkışı, gelişimi, fiziki ve idari özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Huot, J. L., Thalmann, J. P. Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuşu*, Çev. Girgin A. B., Ankara: İmge Kitapevi, 208

¹³³Yiğit, 2004: 204, 205

¹³⁴Kinal, F. (1963). "Ugarit Krallarının Tarihi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 3,4

¹³⁵Macqueen, J. G. (2015). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*, Arkadaş Yayınevi (4. Basım). Ankara, 49

¹³⁶Reyhan, E. Cengiz. T.(2015). *Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 73

¹³⁷KBo IV 4 NI 15; Kinal, F.(1967). "Yamhad Krallığı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 208

Mitanni prensi Şattiwaza'yı destekleyerek Mitanni Krallığı'nın başına geçmiş ve vasalı yapmıştır. Böylece Kuzey Suriye'ye tamamen egemen olmuştur¹³⁸.

Hititler'in Kuzey Suriye'ye hâkim tek güç olmaları Kadeş Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. Savaştan sonra söz konusu topraklarda bulunan Amurru'da dahil olmak üzere pek çok şehir devleti Hititlere tabi olmuş, Kadeş Antlaşması'ndan sonra ise Ugarit'e Hititli tüccarlar dolmuştur¹³⁹. Dönemde Ugarit'e sadece Hititli tüccarlar değil, bulunduğu coğrafya ve uyguladığı siyaset nedeniyle karadan ve denizden eskiçağın tüccarları akın etmiştir. Ugarit kazılarında ele geçen belgelerde de tahıl, şarap, zeytinyağı, tekstil ürünleri ve çeşitli devletlere ait malların da ticari döngüde yer aldıkları anlaşılmıştır¹⁴⁰. Ugarit konumu itibariyle Kuzey Suriye, Kilikya, Kıbrıs ve batısında yapılan ticaretin büyük bölümünün yönetiminde avantajlıdır. Bu kapsamda Mısır ve Filistinden gelen gemiler kıyı şeridini takip ederek Ugarit'e varır, buradan tekrar kıyı izlenerek Ura kentine oradan da kara yolu ile Hitit başkenti Hattuşa'ya nakledilirdi¹⁴¹. Bryce'ye göre Ugarit kenti, sahip olduğu dört veya daha fazla liman ile Akdeniz ve Fırat nehrinin ötesindeki ülkeler arasında önemli bir bağlantı noktasıdır¹⁴².

Hititlerin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'taki ticari faaliyetlere katılmasında büyük katkısı olan bir diğer yerleşim ise günümüzde Mersin ili sınırları içerisinde olan Ura kentidir. Ura kenti sahip olduğu limanlar sayesinde Anadolu'nun mallarının Akdeniz ticaretine dâhil olmasını sağlamıştır. Hititlere Ugarit'ten daha yakın olan Ura, I. Şuppiluliuma'dan önce Orta Krallık Dönemi krallarından I. Arnuwanda'nın da dikkatini çekmiştir. Dolayısıyla Kizzuwatna Krallığı'na bağlı olan Ura'da yaşayan göçebe ve tüccarları kendisine bağlamıştır. Uralıları kendisine sağdık kalacaklarına dair yeminler ettiren I. Arnuwanda, Ura kenti tanrısı Yarri'ye hediye sunmuş, Hititlere karşı bir tehdit olması durumunda Hititlerin yanında savaşmaları hususunu anlaşma sağlamıştır¹⁴³. Böylece Ura limanları Hititler için Akdeniz'e açılan kapı niteliğini kazanmış, deniz ticareti çoğunlukla Ura aracılığı ile gerçekleştirilmiştir¹⁴⁴.

Alaşiya'nın Hititler tarafından ne zaman fetih edildiğine yönelik yazılı belgelerin yetersizliği konu hakkında kesin yargıya ulaşmayı güçleştirmektedir. Kinal'a göre ada, I. Şuppiluliuma ve kardeşi Genç Tudhaliya zamanında adaya III. Tutalya'nın düşmanlarının sürülmesi nedeniyle

¹³⁸ Reyhan, E. Cengiz. T., 2015: 73

¹³⁹ Kinal, 1963: 11

¹⁴⁰ Alparşlan, 2010: 33

¹⁴¹ Taş, 2010: 148

¹⁴² Bryce, 2003: 110

¹⁴³ Ünal, A. (2002). *Hitit Devrinde Anadolu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 139

¹⁴⁴ Alparşlan, M. (2019). "Bir İmparatorluğu Ayakta Tutabilmek: Ekonomi ve Ticaret" Doğan-Alparşlan, M., Alparşlan M. (Hazırlayanlar). *Hititler Bir Dünya İmparatorluğu*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 270

bölgenin I. Şuppiluliuma ve kardeşi Genç Tudhaliya'nın babası III. Tudhaliya zamanında fetih edildiğini düşündürmektedir. Ancak I. Şuppiluliuma ve oğlu II. Murşili dönemlerinde Kıbrıs hakkında herhangi bir kaydın bulunmaması bu süreçte bağımsızlıklarını ilan ettiklerini akla getirmektedir¹⁴⁵. Yiğit I. Şuppiluliuma'nın tahtı kardeşi Genç Tudhaliya'dan aldıktan sonra Genç Tudhaliya ve ona yardım eden kardeşlerini öldürüp, ailesindeki diğer fertleri de Alaşiya'ya sürdüğünü belirtmektedir¹⁴⁶. II. Murşili'nin oğlu II. Muwattali de Çukurova'ya yaptığı seferde Alaşiya'yı da zapt ettiğini söylemektedir¹⁴⁷. Buraya kadar kaynaklara göre Hititlerin Alaşiya ile ilk temasının III. Tudhaliya zamanında olduğu, ada Hitit hakimiyetine girse de Hitit otoritesinin zayıfladığında bu durumdan kurtulduğu anlaşılmaktadır.

Kuzey Suriye'de Mitanni Krallığı'nın yıkılması ve Mısır'ın bölgeyi Hititlere bırakması burada Asur devletinin yeniden güçlenmesine neden olmuştur. Bunun üzerine Hititler Asur'a karşı Babil ve Mısır ile ittifak yaptıysa da Asur kralı Adadnirari'nin Mitanni Devleti'ni ele geçirmesini önleyememişlerdir. Adadnirari'den sonra Asur kralı I. Salmanezar'ın Malatya'ya kadar ulaşım bölgedeki bakır madenlerini ele geçirmesi, Hititleri zor durumda bırakmıştır. Ancak Asur ilerleyişi Suriye limanlarına ulaşmadan geçici olarak da olsa durdurulmuştur. IV. Tudhaliya başa geçtikten sonra Hititlerin ihtiyacı olan bakırı sağlayabilmek amacıyla büyük olasılıkla Suriye donanması ile Kıbrıs'a sefer düzenleyerek fetih ettiği düşünülmektedir¹⁴⁸. Kıbrıs fethi konusunda çalışma yapan Ezen'e göre de bölge ilk olarak I. Şuppiluliuma'nın Kuzey Suriye politikaları neticesi Hitit nüfusuna girmiş, III. Hattuşili döneminde (M.Ö. 1275-1250) vasal bir statü almış ve IV. Tudhaliya döneminde (M.Ö. 1250-1220) de kesin şekilde Hitit hâkimiyetini kabul ederek Hitit devletinin yıkılışına kadar bağlı kalmıştır¹⁴⁹. Bu süreçten sonra Karpaz Yarımadası'ndaki Nitovikla ile Enkomi şehirlerine yerleşen Hititler, adayı hem sürgün yeri olarak kullanmışlar, hem de bakır ihtiyaçlarını karşılamışlardır¹⁵⁰. Suriye kıyısındaki Amurru Krallığı ile de bir anlaşma yaparak Asur ile ticari faaliyetler yasaklanmıştır. Böylece Akdeniz'deki ticaret güvene alınmıştır¹⁵¹. Alaşiya'nın Hititler tarafından vergiye bağlandığını kanıtlayan bir diğer belge ise IV. Tudhaliya'dan sonra başa geçen Arnuvanda ya da II. Şuppiluliuma'ya ait olduğu sanılan vesikadır. Buna göre;

¹⁴⁵ Kinal, 1964: 407-408

¹⁴⁶ Yiğit, T. (1996). "Hitit Kral Ailesi Üyelerinin Siyasal Etkinliği Üzerine", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt: 18, sayı: 29, 240

¹⁴⁷ Kinal, 1964: 407-408

¹⁴⁸ Macqueen, 2015: 55

¹⁴⁹ Ezen, 1976: 106

¹⁵⁰ Ertürk, 2018: 7

¹⁵¹ Macqueen, 2015: 55

“Sonra zevcelelerini oğullarını, [hizmetkarlarını] yakaladım. Bütün malları, [gümüş, al]tın, bakır ve insana ait ganimetleri bir araya toplattım; onları Hattuşa'ya sevk ettim. Alaşiya ülkesini fakat olduğu yerde tab'a ve vergi mükellefi yaptım; vergi olarak fakat ona yükledim. [ ] Alaşiya ülkesi kralına ve Pidduri'ye Arinna, güneş tanrıçası ve Tabarna-Büyük Kral, Arinna, güneş tanrıçası rahibi için bu vergi devamlı olacaktır.

[ ] altın, bir talent bakır, üç....

[ ] Arinna'nın güneş tanrıçası için

[ ] Altın, bir talent bakır, üç....

[ ] Zippalanda'nın fırtına tanrısı için¹⁵²”

Yukarıdaki metinden görüleceği üzere Alaşiya Hitit hakimiyetine girerek vasal bir statü almıştır. Adanın fethini doğrulayan bir diğer belgede II. Şuppiluliuma'nın Alaşiya ile savaşının anlatıldığı metinde görülmektedir. İlgili belgede;

“(Orduyu) seferber etim ve denize çabuk ulaştım ben, Şuppiluliuma, Büyük Kral. Ve Alaşiya gemileri bana karşı durdular, deniz ortasına üç defa savaşa. Denizin ortasında onları yakaladım ve gemileri ateşe vermek suretiyle onları imha ettim. Fakat sonra ve nasıl ki ..... ulaştım, Alaşiya'dan düşmanlar bana geldi. Savaş için sürü halinde (bana) karşı. ....onun için ben inşa ettim. Şuppiluliuma, büyük kral, bu daimî kaya tapınağını¹⁵³.”

Alaşiya üzerinde Hitit hâkimiyetini kanıtlayan arkeolojik bulgularda mevcuttur. Ayrıca İç Anadolu'da ele geçirilen Kıbrıs keramikleri Hitit-Alaşiya ilişkilerini kanıtlar niteliktedir¹⁵⁴.

Kıbrıs'ta Hitit varlığını kanıtlayan bir diğer unsurda mimari bulgulardır. Özellikle Enkomi'de Kıbrıs'ın Geç Bronz Çağı'na tarihlenen savunma duvarlarının kökenleri Anadolu'daki Boğazköy ve Alishar'da bulunan Hitit sur sistemlerine benzemektedir. Bunların yanı sıra kapı örnekleri de Güney Levant, Yunanistan ve Anadolu'daki Boğazköy yapılarıyla benzerlik göstermektedir. Bölgede ele geçirilen tanrı heykelinin Myken, Hitit, Sardunya kültürlerinin karışımından yapıldığı anlaşılmıştır. Heykelin zırhı Ege, başlığı Sardunya ve kalkanı Hitit sitilinde tasvir edilmiştir¹⁵⁵.

Kıbrıs/Alaşiya'nın Hititler tarafından ikinci kez fetih edildiği 1961 yılında Boğazköy/Hattuşa kazılarında bulunan ve H. Otten tarafından yayınlanan II. Şuppiluliuma'ya ait bir çivi yazılı tabletten anlaşılmaktadır. Tablette Hitit kralı II. Şuppiluliuma'nın savaş için Alaşiya'ya gittiği, Alaşiya donanması ile üç kere savaştığı ve onları yenip gemilerini ele geçirdiği belirtilmektedir.

¹⁵² Ezen, 1976: 105

¹⁵³ KBO XII, 38, Rs. III; Ezen, 1976: 105

¹⁵⁴ Beksaç, 2000: 173

¹⁵⁵ Voskos, Knapp, 2008: 666, 671

Savaştan sonra ise Alaşiya'ya gelmiş, buradaki şehirler ona karşı birleşerek savaşmışlardır¹⁵⁶.

Konuyla ilgili metnin tercümesi;

“...Alaşiya gemileri savaş için beni denizde üç kere karşıladı ve ben onları cezalandırdım; ve gemilerini ele geçirdim ve denizde onları yaktım. Ama ben adaya vardığım zaman Alaşiya'dan düşmanlar savaş için bana karşı birleşti.¹⁵⁷”

Alaşiya, Anadolu'nun M.Ö. 2. bin yılında büyük gücü olan Hititler için hayati bir öneme sahip olup, Hititlere vergi veren bir vasal devlettir¹⁵⁸. Fakat dönemde henüz para icat edilmediği için vasal devletler bağlı buldukları otoritelere haraçlarını tekstil ve madeni ürünlerle ödemişlerdir. Ele geçen vergi listelerinde bakır ilk sırada yer alırken, gümüş, kalay, demir ve altın onu takip etmiştir¹⁵⁹. Bakır Hitit vesikalarında da birçok yerde geçmektedir. Örneğin Kıbrıs'ı fetih eden IV. Tuthalya adadan vergi olarak altın ve gümüşe ilaveten bakır da istemiştir¹⁶⁰.

Kıbrıs IV. Tudhaliya zamanında fetih edilmeden önce de Hititlerle yoğun siyasi ve ekonomik ilişkiler yaşamıştır. Özellikle III. Hattuşili döneminde Alaşiya kralı ile bir Hitit prensesinin evlenmesi iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmiştir. Konuyla ilgili olarak III. Hattuşili'nin eşi Puduhepa'nın Kıbrıs kralına yazdığı mektup örnek verilebilir. Buna göre;

“17 Kardeşime aşağıdaki gibi yazdığım cihete gelince: Kız(ım)a her zaman verdiğim NAM.RA'lara, sığırlara (ve) koyunlara gelince, - illerde

18[zahi]rem yoktur- haberciler(im) seni ne zaman bulursa, bana kardeşim süvari(lerin)i [göndersin],

19 ve valiler(im)e vesikaları gösterebilir; ve (valilerin) yanlarında tuttukları NAM.RA'ları, sığırları (ve) koyunları

20 (onlardan) alsınlar ve onları (kardeşimin) saray(ın)a teslim etsinler (?)'- (devamı kırıklıdır.)¹⁶¹”

Metinde görüleceği üzere Hititler ve Alaşiya krallığı arasında ittifak söz konusudur. Burada Hititler prenses üzerinden Alaşiya'ya bir takım ekonomik unsurlar gönderirken karşılığında asker istemektedirler. Kınal bu durumu bir ittifak değil de Alaşiya krallığının bir Hitit vasalı

¹⁵⁶ Güterbock, H. G. (Nisan-1967). “The Hittite Conquest of Cyprus Reconsidered”, *Journal of Near Eastern Studies*, 26(2), 73

¹⁵⁷ Güterbock, 1967: 78

¹⁵⁸ Bektaş, 2000: 173

¹⁵⁹ Müller-Karpe, 2006: 487

¹⁶⁰ Kınal, 1970: 124

¹⁶¹ KUB XXI 38, Alp, S. (1949). “Hititlerde Sosyal Sınıf NAM.RA'lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı” *Belleten*, Cilt: XIII, sayı: 50, 252

olduğu şeklinde yorumlamıştır. Akabinde III. Hattuşili'nin ölümünden sonra Alaşiya'nın Hitit hâkiminden çıktığını fakat III. Hattuşili'nin oğlu IV. Tudhaliya tarafından yeniden zapt edilerek vergiye bağlandığını söylemektedir. Konuyla ilgili olarak IV. Tudhaliya ve Alaşiya arasında yapılan anlaşma¹⁶²;

“Sonra onun karılarını, oğullarını

4- kölelerini aldım, malları ile beraber gümüş, altın, bakır ve NAM.RA'larını

6- toplatıp, onları Hattuşa'ya sevkettim. Böylece Alaşya memleketlerini yine tab'a yaptım ve ona vergi katettim.

10- Alaşya memleketinin kralına, Pidduriye olduğu gibi Arinna Güneş Tanrıçası için Tabarna, Büyük Kral

12- Arinna Güneş tanrıçasının rahibi için şu vergi katolunmalıdır:

....altın: 1 Talent Bakır, 3....Arinna Güneş tanrıçası için

16- .... Altın, 1 Talent bakır, 3.... Zippalanda'nın Fırtına tanrıçası için....¹⁶³”

IV. Tudhaliya'nın Alaşiya'yı “*Böylece Alaşya memleketlerini yine tab'a yaptım*” ifadesi bölgede daha önceden de Hitit hâkimiyeti olduğunun göstergesidir. Ele geçirilen ganimetler ve alınan vergiler de adanın zenginliğini ortaya koymaktadır.

Hitit vasalları Ugarit ve Alaşiya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerle ilgili Ugarit arşivlerindeki Alaşiya mektupları önemli bilgiler barındırmaktadır. Geç Tunç Çağı'nın sonuna doğru Deniz Kavimleri Göçleri nedeniyle Doğu Akdeniz'deki istila hareketleri sürecinde iki krallığın birbirleri ile yardımlaşmaları görülmektedir. Mektuplarda Ugarit kralı Ammurapi “babam” diye hitap ettiği Alaşiya kralına gemilerini Hitit emrine gönderdiğini ve yakınlarda düşman gemisi görürse hemen kendisine haber vermesini istediğini görüyoruz¹⁶⁴.

Kıbrıs Hititler açısından stratejik konumunun yanı sıra ticari potansiyeli bakımından da önemli bir merkezdir. M.Ö. II. binde Anadolu'da ve o zamanki bilinen dünyada etken güç oluşunu güçlü bir ekonomik sistem kurmalarına borçludurlar. Bu sistem içerisinde ticaret 19- 18. yüzyıllara tarihlenen Erken Hitit Dönemi'nde metaller ekonomik döngüde değer ölçüsü olmuş, M.Ö. 17-16. yüzyıldan M.Ö. 13. yüzyıla kadarki döneme tarihlenen İmparatorluk Dönemi'nde ise gümüş madeninden para benzeri değişim birimleri oluşturulmuştur¹⁶⁵. Fiyat birimi olarak

¹⁶² Hitit vassalları genellikle bağlı oldukları Hitit kralları öldükten sonra Hititlere isyan etmiş, yeni gelen krallar da bu krallıkları kendilerine bağlamak için sefere çıkmak zorunda kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kinal, 1964: 409

¹⁶³ KBo XII 38 Öy I; Kinal, 1964: 409, 410

¹⁶⁴ Kinal, 1963: 15

¹⁶⁵ Müller-Karpe, 2006: 488

ise Őekel ve mina tanımlanmıŐ, 1 Hitit Őekli 12,5 kilograma, 1 mina ise 500 grama denk gelmektedir. Fiyatların daha kolay anlaşılması için örnek verecek olursak 1 koyun 1 Őekel gümüş, 1 sığır ise 10 Őekel gümüŐtür¹⁶⁶.

Tunç Çağı boyunca bakır ve tunç Hitit ekonomisinde seri bir Şekilde üretilmiŐtir. Ancak bakır Eski Devlet zamanından İmparatorluk dönemine kadar geöen süreçte gümüş karşısında değer kaybetmiŐtir. Anadolu bakır ticareti hakkında bilgi veren Eski Asur kaynakları bakırın önemli ölçüde Anadolu'dan ihraö edildiğini göstermektedir. Hitit İmparatorluk Dönemi'nde ise Anadolu bakırının ihtiyacı karşılamaması nedeniyle Kıbrıs/ Alaşiya'dan bakır ithal edilmiştir. İthalatın Anadolu'ya giriş noktası da Hitit belgelerinden öğrenildiğine göre Ugarit kenti olmuŐtur¹⁶⁷.

Hitit devletinin ithalat ve ihracatı konularında elde yeteri kadar veri bulunmamasına karşın, yazılı kaynaklardan ticari faaliyetlerin Hatti, Babil, Asur, Mitanni, Suriye, Filistin, Mısır ile Kıbrıs çevresinde geröekleŐtiđi anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili araştırma yapan Bryce Orta Anadolu, Kuzey Suriye ve Kıbrıs'ta ele geöen arkeolojik bulguları göz önünde tutularak Hitit anayurdu ile diğer ölkeler arasında düzenli bir ticari faaliyet olduğunu kanıtlayacak yeterli veri olmadığını belirtmektedir. Buna ilaveten Hititlerin denizciliğe yönelik fazla giriŐimi olmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla deniz ticareti çoğunlukla aracı devletler vasıtası ile yapılmıŐtır. Fakat Hitit imparatorluğunun sonuna doğru IV. Tudhaliya'nın Kıbrıs/ Alaşiya'ya saldırması sonrasında II. Şuppiluliuma'nın Kıbrıs açıklarında düşman gemileri ile karşılaştığı da bilinmektedir¹⁶⁸.

Alaşiya ekonomik ve stratejik önemi dışında ada statüsü ve Hitit ana karasına uzaklığı nedeniyle Hititler için bir sürgün yeri olarak görölmüŐ olmalıdır. Bu durum Hititlerin Kıbrıs üzerinde hakimiyetiyle geröekleŐtirilebilecek bir uygulamadır. İmparatorluk dönemi krallarından I.Şuppiluliuma tahtı zorla Genç Tudhaliya'dan aldıktan sonra Genç Tudhaliya ve ona yardım eden kardeşlerini öldürüp, ailesinin diğer fertlerini de Alaşiya'ya sürgüne göndermesi buna bir örnektir¹⁶⁹.

Hitit kralı III. Hattuşili'in döneminde (M.Ö. 1280-1250) Alaşiya'ya önemli kiŐilerin sürgün edilmesi ya da bu kiŐilerin oraya kaöması Kıbrıs üzerindeki Hitit hâkimiyetinin önemli bir

¹⁶⁶ Alparslan, M. (2006). "Hititlerde Ticaret: Hitit Yazılı Kaynaklarının Bir Yorumu", C. Pulak, R. Slotta ve Ü. Yalöin (Editörler). Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, Bochum, Ege Yayınları, 385

¹⁶⁷ Müller-Karpe, 2006: 492

¹⁶⁸ Bryce, 2003: 110, 112, 113

¹⁶⁹ Yiğit, 1996: 240

göstergesidir¹⁷⁰. Örnek olarak III. Hattuşili'nin otobiyografisinde prenslik yıllarının anlatıldığı kısımda Kral II. Muwattali'nin kendisini yukarı ülke yöneticisi yaptığı dönem verilebilir. Burada orta Karadeniz'deki Hakpişša'daki Kaşkaların kendisine düşman olmalarından sonra Hakpiş'i ele geçirmiş ve bölgede kral olarak anılmıştır. Olayın üzerine akrabası olduğu anlaşılan siyasi rakibi Arma-Tarhunta, III. Hattuşili'ye karşı harekete geçmiş, çok geçmeden III. Hattuşili tanrıların yardımıyla kralın mahkemesinde aklanmıştır. Davanın sonucunda ise III. Hattuşili Arma-Tarhunta'nın yaşlı olması ve karşısında acınacak duruma düşmesinden ötürü herhangi bir kötülük yapmamıştır. Oğlu Şippa-ziti ise kral II. Muwattali'nin masum olduğunu söylemesi üzerine serbest kalmıştır. Ancak Arma-Tarhunta'nın karısı ve diğer oğlu III. Hattuşili tarafından Alaşiya'ya sürgüne gönderilmiştir¹⁷¹. Ünal ise Arma-Tarhunta'nın III. Hattuşili'nin eline düşmeden Alaşiya'ya kaçmış olabileceği yorumunu yapmıştır¹⁷². Konuyla ilgili metin; “.....Hakpişša bana karşı düşmanlığa başladı. Kaşka'luları kovdum (?) ve (durumu) kendi gücümle iyileştirdim. Ben Hakpiş kralı oldum. Sen karımda Hakpiş (kraliçesi) oldun! (Olay) olunca ve saraydan dava biraz uzatılınca, Hakimem Tanrıça İstar tanrısal adaletini o zamanda gösterdi. Davada tekrar karar aşamasına götürdü. Arma-Tarhunta'da, karısında ve çocuklarında büyü buldular. Onu bununla suçladılar. Tanrıça'nın kenti Şamuha'yı büyü ile doldurmuştu. Hakimem tanrıça onu benim altına koydu (bana yendirdi). Kardeşim, onu bana ailesi, karısı ve oğlu ile birlikte teslim etti ve bana şöyle dedi: “Şippa-Ziti onların arasında değildir”. Kardeşim (Muwatalli davada beni Arma-Tarhunta'ya karşı üstün (haklı) çıkardığından ona karşı kötülük yapma durumunu düşünmedim. Arma-Tarhunta kan akrabalığım olan bir insan ve ayrıca yaşlı bir kişi olduğundan ve bana karşı acınacak bir duruma düştüğünden onu serbest bıraktım. Oğlu Şippa-Ziti'yi de serbest bıraktım ve ona hiçbir şey yapmadım. Arma-Tarhunta'nın karısı ve (diğer) oğlunu Alaşiya'ya (Kıbrıs'a) (sürgüne) gönderdim. Toprağının yarısını aldım. Onu Arma-Tarhunta'ya geri verdim. Kardeşim Muwatalli [bana...]ta'yı, Durmitta'yı, Zip[lanta'yı, Hat]tena ülkesini, Hakpişülkesini (ve) İst(ah) ara'yı hizmetime verdiğinden, onları, boş ülkeleri, yeniden iskan ettim”¹⁷³.

¹⁷⁰ Beksaç, 2000: 173

¹⁷¹ Alp, S. (2011). *Hitit Çağında Anadolu*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 138; Westbrook, R. (2008). “Personal Exile in the Ancient Near East”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 128, No.2, 320

¹⁷² Arma-Tarhunta I. Şuppiluliuma'nı kardeşi Zita'nın oğlu ve Yukarı ülkenin III. Hattuşili'den önceki valisidir. Kendisinin kral soyundan gelmesine karşın Hitit tahtında gözü yoktur. Ancak valiliğini kendinden yaşça küçük olan III. Hattuşili'ye vermek istememektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal, A. (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamani Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*, Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Çorum, 220-227

¹⁷³ Alp, 2011: 138

III. Hattuşili prenslik döneminde yiğeni Urhiteşub'un kendisine savaş açması sonucu tahtı ele geçirmiş, Urhiteşub'u da önce Kizzuwatna Ülkesi'ne, sonra Kıbrıs'a sürgün etmiş, ancak Urhiteşub Mısır'a kaçmıştır¹⁷⁴. Urhiteşub'u geri getirmek için Mısır-Hitit arasında uzun yazışmalar olduysa başarısızlıkla sonuçlanmıştır¹⁷⁵. Konuyla ilgili metin;

“.... *Hakimem tanrıça İstar beni destekledi ve bana dediği gibi oldu. Hakimem tanrıça İstar tanrısal adaletini o zamanda çok gösterdi. Urhi-Teşup'un kovduğu kumandanlara Tanrıça İstar rüyada görüldü. Onlara güçlü olmaları için (şöyle) dedi: “Ben İstar bütün Hatti ülkelerini Hattuşili'den yana döndürdüm”. İstar'ın tanrısal adaletini o zamanda çok gördüm: Urhi-Teşup'u başka hiçbir yere brakmayarak onu Şamuha'da bir domuz gibi ahırına tekrar kapattı. Bana (eskiden) düşman olan Kaşka'lular bana yardım ettiler, bütün Hattuşa da bana destek oldu. Kardeşime (duyduğum) saygıya sağdık olduğumdan (ona) hiçbir (kötülük) yapmadım. Urhi-Teşup'un yanına tekrar gittiğimde onu bir tutsak gibi aşağıya getirdim. Ona Nuhaşşi ülkesinde müstahkem kentler verdim. O, orada kaldı. Başka bir darbe yapabilseydi Karanduniya'ya (Babil'e) kaçacaktı. Konuyu işitince, onu yakaladım denizin kenarına (ötesine?) gönderdim.....”¹⁷⁶.*

Kıbrıs'a Hititler'in ana bölgesinden yapılan sürgünler dışında vasal krallıklarından da sürgünler yapıldığı görülmektedir. Özellikle Ugarit krallığının idaresine II. Aministamru geçtiği zaman Karkemiş kralı tarafından gönderilen fermanla kardeşleri Hişmi-Şarruma ve ADAD-Şarruma'nın babalarından kendilerine düşen miras hakları verilerek Alaşiya'ya sürüldükleri belirtilmektedir. Bu durum Hitit kralı IV. Tudhaliya tarafından da onaylanmış, konuyla ilgili fermanında söz konusu Ugarit prenslerinin ve oğullarının Ugarit tahtında hak iddia edemeyecekleri vurgulanmıştır¹⁷⁷. İlgili metnin tercümesi;

“Onları her şeyi Alaşiya'ya (götürdüler.) Kırım İstar'ının huzurunda onların her ikisine de yemin verdirdi: Eğer ilerleyen günlerde Hişmi-şarruma ve ARAD-şarruma, onların oğulları ve torunları kendi zinet eşyaları için Ugarit ülkesi kralı Ammiştamru'ya ve onun oğullarına ve torunlarına şikayette bulunursa, gelecekte Hişmi-şarruma ve ARAD-şarruma [onların oğulları ve]torunları Ugarit ülkesi kralı Ammiştamru'ya onun oğulları ve torunlarına hukuksuz itirazda bulunmayacaklar.¹⁷⁸”

¹⁷⁴ Ünal, 2002: 82, 150; Dinçol A. (2009). “Hitit Siyasal Tarihinin Ana Hatları”, *Hititolojiye Giriş*, (Hazırlayan: Alparslan, M.), Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 102

¹⁷⁵ Akurgal, E. (2015). *Hatti ve Hitit Uygurlukları*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 55

¹⁷⁶ Alp, 2011:140

¹⁷⁷ Kinal, 1963: 12

¹⁷⁸ Taş, İ. (2008). *IV. Tudhaliya Asur Devleti'ne ve Suriye'deki Vassal Krallıklara Yönelik Politikası*, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 166

Yukarıdaki metinden de görüleceği üzere Alaşiya, Hititler'e bağlı krallıklar tarafından da sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Bu durum adanın üzerinde bir Hitit kontrolü olduğunun da göstergesidir. Çünkü bölgede Hitit hakimiyeti olmaması halinde adaya Hititlerden veya vasallarından sürülen siyasi sığınmacılar, Hitit devletinde ya da vasallarında iç karışıklık çıkarabilirdi. Dolayısıyla bu durum rakip devletler tarafından kullanılırdı.

Sonuç

Kıbrıs/ Alaşiya Akdeniz'de Sicilya ve Sardunya adalarından sonra üçüncü büyük adadır. Doğu Akdeniz'de ise Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının arasındaki konumu nedeniyle stratejik öneme sahiptir. Özellikle M.Ö. 2. bin yılında bölge ticaretinde aktif bir rol oynayan Kıbrıs, adını bünyesinde barındırdığı *bakır* madeninden almaktadır. Bir ada yerleşimi olması nedeniyle gemicilikte de ilerleyen Alaşiya, konumu ve ekonomik imkanları sebebiyle başta Akad, Mısır, Hitit ve Myken olmak üzere pek çok uygarlığın dikkatini çekmiştir.

Araştırmalara göre Alaşiya'daki ilk yerleşim Neolitik Çağ'a tarihlenmektedir. Yapılan incelemelerde bölge buluntuları Anadolu Neolitik Çağ kentleri olan Hacılar ve Çatal Höyük ile benzerlik göstermiştir. Yer altı ve yer üstü kaynakları nedeniyle sonraki çağlarda da ilgi odağı olan Kıbrıs, M.Ö. 3. bin yılında Akkad kralı Sargon'un da ulaştığı bir yer olmuştur. M.Ö. 2. bin yılında ise Hiksos istilasına uğrayan Kıbrıs daha sonra Mısır egemenliğine girmiştir. Bu süreçte yazıtlardan anlaşıldığı üzere Mısır firavunu ile dahi eşit tutulmuştur.

Kıbrıs/ Alaşiya'da M.Ö. 2. bin yılında Mısır hakimiyeti Anadolu'da kurulan Hititler'in iç birliği sağlayıp, sınırlarının Doğu Akdeniz'e ulaşması ile son bulmuştur. Denizlerdeki gücünü Ugarit ve Ura limanları vasıtasıyla sağlayan Hititler kısa sürede Kıbrıs'ı da etkisi altına almışlardır. Dönemle ilgili ele geçen yazıtlarda adanın adı Mısır belgelerinde *Asi*, Hitit vesikalarında ise *Alaşiya* olarak geçmektedir. Grek kaynaklarında ise ilk kez Homeros'un İlyada adlı eserinin XI. bölümünde geçmektedir.

Alaşiya/Kıbrıs'ın Hitit hakimiyetine tam olarak ne zaman girdiği tartışma konusudur. Bu durumun başlıca nedeni ise Hititlerin deniz hakimiyetlerini Ugarit ve Ura gibi vasal devletler eliyle yapmalarıdır. Dolayısıyla Hitit otoritesinin kıtlık, salgın, taht kavgaları ve savaşlar nedeniyle zayıfladığı dönemlerde ada, Hitit hakimiyetinden kurtulmuş olmalıdır. Fakat Hitit yazıtlarından anladığımıza göre *Bakır Ülkesi* olarak nitelendirilen Alaşiya ilk olarak I/II. Tudhaliya döneminde Hitit hakimiyetine girmiştir. Bir süre sonra ise siyasi nedenlerden dolayı Mısır hakimiyetini kabul etse de Hitit İmparatorluk dönemi krallarından IV. Tudhaliya Kıbrıs/ Alaşiya'da kesin hakimiyet sağlamıştır. Konuyla ilgili veri sunan IV. Tudhaliya yazıtında

bölgeyi kendine tekrar tabi kıldığını belirttiikten sonra adadan alınacak haracı belirlemiştir. IV. Tudhaliya'nın babası III. Hattuşili'ye tarihlenen yazışmalardan da Kıbrıs kralı ile Hitit prensesinin evlendirildiği ve çeyizlik alışverişinin yapıldığı görülmektedir. Yine III. Hattuşili'nin bıraktığı belgelerinden Alaşiya'nın sürgün yeri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Hitit İmparatorluğu'nun son kralı II. Şuppiluliuma dönemine tarihlenen yazıtlarda ise Hititlerin Alaşiya üzerine deniz seferi yaparak tekrar hakimiyet sağlandığı belirtilmektedir. Bunlara ilaveten Kıbrıs/Alaşiya krallığı ile ilişkilendirilen Enkomi şehrinde yürütülen arkeolojik çalışmalarda tespit edilen Hitit mimari tekniği de bölgede Hitit varlığını kanıtlayan vesikalardandır.

Kaynaklar

- Akurgal, E. (2015). *Hatti ve Hitit Uygarlıkları*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Alp, S. (1949). Hititlerde Sosyal Sınıf NAM.RA'lar ve İdeogramın Hititçe Karşılığı. *Bellekten*, XIII(50), 245-270.
- Alp, S. (2011). *Hitit Çağında Anadolu*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Alparslan, M. (2006). Hititlerde Ticaret: Hitit Yazılı Kaynaklarının Bir Yorumu. R. S. C. Pulak içinde, *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Bochum: Ege Yayınları, 383-385.
- Alparslan, M. (2010). *Eski Anadolu'da Ticaret (M.Ö. II. Binyıl)*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Alparslan, M. (2019). Bir İmparatorluğu Ayakta Tutabilmek: Ekonomi ve Ticaret. M. Doğan-Alparslan, & M. Alparslan içinde, *Hititler Bir Dünya İmparatorluğu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 261-271.
- Beckman, G. (1996). *Hittite Diplomatic Texts*, ed. Harry, A-Hoffner, Jr. Atlanta, Georgia, Scholars Press,
- Beksaç, E. (2000). Kıbrıs ve Deniz Kavimleri'nin Gerçeği. *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Kıbrıs, 169-183.
- Belli, O. (2004). *Anadolu'da Kalay ve Bronzun Tarihiçesi*. Antalya: Pera Müze Yayınları.
- Bryce, T. (2003). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Dinçol, A. (2009). Hitit Siyasal Tarihinin Ana Hatları. M. Alparslan içinde, *Hititolojiye Giriş*, İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, 96-105.

- Ertürk, M. (2018). *Tarih, Kültürel ve Turistik Değerleri ile Kıbrıs*. İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler.
- Ezen, A. (1976, Ocak). İlkçağ Tarihinde Kıbrıs. *Belleten*, XL(157), 93-135.
- Gale, N. H., & Stos-Gale, Z. A. (2006). Uluburun Batığı Bakır Külçelerinin Kaynak Analizi ve Geç Tunç Çağı'nda Akdeniz'de Metal Ticareti. R. S. C. Pulak içinde, *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Bochum: Ege Yayınları, 119-133.
- Gözlü, A. (2011). *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güterbock, H. (1967). The Hittite Conquest of Cyprus Reconsidered. *Journal of Near Eastern Studies*, 73-81.
- Hauptman, A. (2006). Tunç Çağı'nda Madencilik Boyutları. R. S. C. Pulak içinde, *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Bochum: Ege Yayınları, 477-484.
- Huot, J. L., Thalmann, J. P. Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuşu*, Çev. Girgin A. B., Ankara: İmge Kitapevi.
- Homer, (2019). *İlyada*, Çev. Erhat, A, Kadir, A., İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Kınal, F. (1963). Ugarit Krallarının Tarihi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1-15.
- Kınal, F. (1964). İlk Çağlarda Kıbrıs. *Belleten*, XXVIII, 109-112.
- Kınal, F. (1967). Yamhad Krallığı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 195-211.
- Kınal, F. (1970). Gelidonya İngotları. *Atatürk Konferansları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 119-130.
- Kınal, F. (1991). *Eski Anadolu Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kızılduman, B. (2008). Kıbrıs'ta Nitovikla Çevresine İlişkin Yeni Bulgular. A. E. Öktü, S. Günel, & U. Deniz içinde, *Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Yeni Araştırmalar*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, 159-166.
- Macqueen, J. (2015). *Hititler ve Hitit Çağında Anadolu*. Ankara: Arkadaş Yayınevi .
- Müller-Karpe, A. (2006). Hititler'de Metal Külçeler. R. S. C. Pulak içinde, *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Bochum: Ege Yayınları, 487-494.
- Reyhan, E., & Cengiz, T. (2015). *Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları .
- Reyhan, E. (2017). *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim Direktif, Yemin ve Sadakat*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

- Sadrazam, E., & Erhan, H. (2019). Kıbrıs Yapı Teknolojisine Hitit Etkisi: Alaşya/Enkomi Örneği. *I. Uluslararası Kıbrıs'ta Osmanlı Öncesi Türkler Sempozyumu*, Lefkoşa: Hiperyayın, 47-76.
- Taş, İ. (2008). *IV. Tudhaliya Asur Devleti'ne ve Suriye'deki Vassal Krallıklara Yönelik Politikası*. İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.
- Taş, İ. (2010). Geç Tunç Çağı'da Doğu Akdeniz Bölgesindeki Deniz Ticaretinde Deniz Taşımacılığını İşler ve Aktif Hale Getiren Yönetim ve Kontrol Sistemlerinden Bahsedilebilir mi? *XVI Türk Tarih Kongresi'nde*, Ankara: TTK, 145-162.
- Ünal, A. (2002). *Hitit Devrinde Anadolu I*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2005). *Hitit Devrinde Anadolu III*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamanı Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*. Çorum: Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Ünal, C. C. (2000). Bronz Çağda Deniz Ticaret ve Kıbrıs. *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Kıbrıs, 185-199.
- Voskos, I., & Knapp, B. (2008). Cyprus at the End of the Late Bronze Age: Crisis and Colonization or Continuity and Hybridization? *American Journal of Archaeology*, 669-684.
- Westbrook, R. (2008). Personal Exile in the Ancient Near East. *Journal of the American Oriental Society*, 317-323.
- Yiğit, T. (1996). Hitit Kral Ailesi Üyelerinin Siyasal Etkinliği Üzerine. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 18(29), 233-245.
- Yiğit, T. (2004). "Hitit Krallığı'nda Yönetim Sistemi Üzerine Bir Not", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, (35),

**The Importance of Cyprus Alaşıya in the Eastern Mediterranean in Two Thousand BC
and Its Relations with the Hittites ****

Arş. Gör. Tolga Han Arun *

Abstract

Cyprus Island has gained an important place in every period of history due to its geographical features and strategic location. Although the island has been known by many names since ancient times, it has also hosted many civilizations. Cyprus, which has developed itself both economically and politically, has attracted the attention of powerful states in every period. Our study will deal with the economic resources that increase the importance of Cyprus and the relations of the Hittites with the region. The sources of our research include primary documents such as royal inscriptions and correspondence that provide evidence of Hittite domination as well as secondary studies on Cyprus / Alaşıya settlement. In addition, the findings obtained in archaeological studies have also constituted a source for our study.

Key Words: Hittite, Alaşıya, Trade, Exile, Deal

** Araştırma Makalesi

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü:el-mek:
tolgahanarun@gmail.com

**До н.э. Кипра / Алашия. Его значение в Восточном Средиземноморье во 2-м
тысячелетии и его отношения с хеттами****

Arş. Gör. Tolga Han Arun *

Резюме

Остров Кипр занимал важное место в каждый период истории благодаря своим географическим особенностям и стратегическому положению. Хотя остров был известен под разными именами с древних времен, на нем также проживало множество цивилизаций. Кипр, который в ходе этого процесса развивался как экономически, так и политически, во все времена привлекал внимание могущественных государств. Наше исследование будет посвящено экономическим ресурсам, которые увеличивают значение Кипра и отношения хеттов с регионом. Источники нашего исследования включают первичные документы, такие как королевские надписи и переписку, которые свидетельствуют о господстве хеттов, а также вторичные исследования о поселении Кипр / Алашия. Кроме того, данные, полученные в ходе археологических исследований, также послужили источником для нашего исследования.

Ключевые слова: Хетты, Алашия, Торговля, Изгнание, Соглашение.

** Araştırma Makalesi

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü:el-mek:
tolgahanarun@gmail.com